

Kolmas arenguperiood 1991–2005

TELEVISIOON SIIRDEÜHISKONNAS

Televisiooni arenguetapid III arenguperioodil

- 1991–1995: Telemaastiku struktuurimuutus
- 1995–1999: Kanalite kujunemine
- 1999–2002: Valdkonna kriitiline arengufaas
- 2002–2005: Valdkonna stabiliseerumine

Eesti taasiseisvumisega 1991. aastal algas uus periood – demokraatliku ringhäälingusüsteemi kujunemise ajajärk.

1991–1995 toimus ringhäälingu struktuurne ja kontseptuaalne muutumine, nõukogude telesüsteemi ja **riikliku ringhäälingumonopoli asendumine** nüüdisaegsetele Euroopa demokraatlikele riikidele omase **duaalse telekorraldusega – avalik-õigusliku ja eratelevisiooni mudeliga**. Üheparteisüsteemis ideoloogiliselt juhitud televisioon³⁰ asendus sõnavabadusele ja demokraatlikele tegevusprintsipidele, samuti vabaturumajandusele rajatud telekorraldusega ning võimalusega valida konkureerivate kanalite vahel (Veskimägi, Susi 1996:136). Euroopas oli duaalne ringhäälingusüsteem tekkinud veidi enam kui kümnekonna aasta eest. Demokraatlikku maailma sisenedes kujunes Eesti ringhääling kiiresti ümber Euroopas omaks võetud mudeli kohaselt.

AASTAD 1991–1995: TELEMAASTIKU STRUKTUURIMUUTUS

Uue ringhäälingukorralduse, avaliku ja eratelevisiooni kujunemise algus

Alguse tähised: 1. jaan 1991 liideti ETVga Vabariikliku Raadio ja Televisiooni Keskuse TV- ja filmikompleks ning moodustati iseseisev organisatsioon **Eesti Televisioon**.

Lõpu tähised: Ringhäälinguseaduse vastuvõtmine, ETV ja erakanalite ümberkujundamine seadusest tulenevatel tingimustel, üleminekuperioodi ja „telesõdade” lõppemine.

Telemaastiku üldist arengut iseloomustasid:

- nõukoguliku telemaastiku järk-järguline asendumine kaasaegse süsteemiga;
- avalik-õigusliku televisiooni põhimõtete tundmaõppimine ja nende rakendamise algus ETVs;
- eratelejaamade tegevuse algus;
- vastandlike huvide ja vaadete avaldumine televisiooni arendamise küsimustes;
- ringhäälinguseaduse vastuvõtmine mais 1994.

Taasiseseisvumise järel käivitus kolm protsessi, mis muutsid radikaalselt kogu Eesti telemaastikku: **ETV orienteerus ümber riigiteleviioonilt avalik-õigusliku missiooni täitmisele**, loodi **eratelejaamad** ning arenema hakkas **reklaamitur**. 1993–1994 lõpetati Eestis Venemaa programmide transleerimine ja kultuuriministerium andis vabaksjäänud sageduste ja saatjate kasutamiseks välja ajutised ringhäälinguload. Selle perioodi ringhäälingupoliitika oli reguleerimata ja liberaalne, kohalik telemaastik avati eraettevõtjatele takistusteta ja väga kiiresti. Hetkest, mil kadus ETV eetri-monopol ja eelisseisund, tuleb Eesti ringhäälingu arengut vaadelda valdkonnapõhiselt – mõlemad duaalse tele-süsteemi osapooled arenesid vastastikusel seoses ja sõltuvuses, kohati tugevas opositsioonis ja kanalite teravas omavahelises **(туру)konkurentsis**.

Areng oli siirdeperioodile omaselt tormiline ja vastuoluline. Uurijad märkisid hiljem, et tegelikult **siirdati avaliku ringhäälingu põhimõtted** Kes- ja Ida-Euroopa riikidesse Lääne-Euroopas välja kujunenud töekspidamiste „matkiva arendamise protsessis” (Jakubowicz 2002:6). Kiire ülemineku algstaadiumis ei olnud siirdeühiskondades tegelikult kuigi palju eeldusi selleks, et avaliku ringhäälingu ideestik ja olemus võinuks leida kohest mõistmist ja toetust ühiskonna poliitilises, majanduslikus ja õiguslikus sektoris, riigiparaadis ja kodanike seas.³⁴ Veel vähem oli eeldusi euroopaliku avaliku ringhäälingu kiireks loomiseks. Pigem vastupidi, valitsenud üliliberaalne ilmavaade ning avalik-õigusliku ja riigiringhäälingu põhimõteteliste erisuste mittemõistmine pingestas telemaastiku väga pikaks ajaks.

Samas muutus televaldkonna olemus, tegevuse tingimused ja suhe ühiskonnaga radikaalselt. Kerkisid esile täiesti uued mõjutegurid. Oluliseks sai poliitiliste erakondade suhe ringhäälingusse, riigi majanduslik areng ja reklaamitur, kanalite konkurents, professionaalsete huvigruppide eristumine meediavaldkonna sees ja sellest sündiv kuluaaripoliitika. Tekkis ringhäälinguregulatsioon, teisesid teleorganisatsioonide ülesehituse, juhtimise ja finantseerimise põhimõtted. Ühiskonna arenedes hakkasid muutuma televiiooni sotsiaalsed funktsioonid ja auditoriumi prioriteedid. Hakati rakendama moodsaid programmistrateegiaid, uus aeg tõi kaasa kohaliku ja hankeprogrammi sisu- ja orientatsioonimuutuse, „ümbepaiknemise” ida kultuuriruumist lääne kultuuriruumi, professionaalsete standardite teisenemise jms.

Kiil 13. ETV struktuur 1991

- ETV nõukogu**
- ETV peadirektor**
  - Raamatupidamise ja ökonomika osakond
  - Personali ja õigusosakond
  - Välisosakond
- Arendusdireksioon**
- Tootmisdireksioon**
- Režiidireksioon**
- Tehnikadireksioon**
- Uudistdireksioon**
  - Eestikeelsed uudised
  - Venekeelsed uudised
  - Välisuudised
- Ühiskonnaelu saadete direksioon**
  - Poliitika ja majandussaated
  - Õigussaated
  - Venekeelsed saated
- Sportitoimet**
- Tartu stuudio**
- Kultuurisaadete direksioon**
  - Kunstisaated
  - Kirjandussaated
  - Süvamuusikasaated
  - Teleteater
  - Haridussaated
  - Lastesaated
  - Teatrisaated
  - Filmisaated
  - Levimuusika
  - Rahvakultuurisaated
  - Sotsiaalkultuurilised saated
- Eesti Telefilm**
- Reklaamiteleviioon**
  - Reklaam
  - Meelelahutussaated

Allikas: ETV (1991)

Loomulikult ei olnud 1990. aastate alguse Eestis veel piisavalt teadmisi, kogemusi ega tingimusi konsensusliku ringhäälingupoliitika ja valdkonna süsteemse arengukava loomiseks. Praktika käis regulatsioonist ees. Seadusandlikul ja täidesaatval võimul tuli teha kiireid otsuseid ringhäälinguprobleemide lahendamiseks. Uus Eesti teleringhääling ei sündinud kaalutleva järelemõtlemise tulemusel, vaid igapäevases reformiprotsessis ja tegijate enesetõestamise tuhinas, kus vahel ei valitud ka vahendeid. Uute võimaluste eufoorias polnud mahti võimalikke ringhäälingu ülesehituse variante³³ arutada ega süsteemset riiklikku kava välja töötada. Ringhäälinguseadus võeti vastu 19. mail 1994 ja hakkas tegelikult toimima 1995. a, mil uue telemaastiku kujunemise esimene ja väga aktiivne faas oli juba sisuliselt lõppemas.

Tabel 22. ETV saatemaht ja töötajad 1991–1995

	1991	1992	1993	1994	1995
Teleprogrammi kogumaht (tundi aastas)	4015	3647	2529	2741	2856
Omatoodangu kogumaht (tundi aastas)	1900	1570	1408	1589	1747
Omatoodangu osakaal (%)	47,3	43,0	48,8	55,7	61,2
Töötajate arv	932	970	878	849	803

Allikad: ETV, statistikaamet

Uut telekorraldust loodi entusiastlikult ja kirglikult, kooskõlas riigi üldise liberaalse orientatsiooniga. Valdkonna ümberkujundamises osales sel etapil peamiselt kodumaine kapital. Telepilt hakkas kiiresti muutuma. Selles arengustaadiumis sai tekkivaid erakanaleid „mehitada” valdavalt ETV kaadri abil. ETV muutmisprotsess ja erakanalite enesekehtestamise poliitiline peegeldus võttis sageli dramaatilisi vorme.

ETV: uue identiteedi otsingute aeg

Iseseisvuse taastamise järel 1991. a algas ETV liitumine Euroopa Ringhäälingute Liiduga (EBU), mida EBU aktiivselt toetas ja korraldas. 3. juulil 1992 sai ETV EBU assotsieerunud liikmeks ning 1. jaanuarist 1993 täisliikmeks. EBU statuudist tulenevalt seadis ETV juhtkond³¹ eesmärgiks avaliku ringhäälingu nõuetele vastava organisatsiooni ja programmi loomise. ETV areng sel perioodil oli **eneseregulatiivne**, ETV püstitas enesele ise tegevusprogrammi ja organisatsiooni ümberkorraldamise põhimõtted. Ringhäälinguseaduse vastuvõtmiseni jäi veel mitu aastat.

EBU käsitles avalik-õiguslikku ringhäälingut enne kõike kui teatud programminõuete ja kohustuste kompleksi. Traditsioonilised nõuded olid programmi kättesaadavus auditooriumi enamusele, programmi mitmekesisus, kõrge ajakirjanduslik ja kunstiline tase, kvaliteetajakirjandusele omane käsitluse objektiivsus ja tasakaalustatus, nii enamus- kui vähemusrühmade huvide arvestamine, omatoodangu suhteliselt suur maht. Rõhk pandi avaliku diskussiooni keskkonna loomisele. Tähtsustati oma keelt, kultuuri ja rahvuslikku identiteeti (EBU 1992:3). ETV üleminekut nõukogulikust organisatsioonist euroopalikuks avalikuks telekanaliks iseloomustab ülalnimetatud põhimõtete rakendamise püüe.

Transformatsiooni esimesel etapil kujunes kõige olulisemaks põhimõtteks **hoida kanali toimetussõltumatust** ning omandada vastuoluliste poliitiliste, majanduslike ja kultuuriprobleemide objektiivse ja erapooletu käsitlemise oskus. Juba 1992. a töötati ETVs välja programmi erapooletuse ja tasakaalustatuse reeglistik (Šein 1997:7, 2002:151). Erinevalt mitmetest siirderiikide endistest riigiteleviiooni kanalitest **ei muutunud ETV üleminekuperioodil poliitiliselt manipuleeritavaks**. Sõltumatuspüüe raskendas teatud määral ETV probleemide lahendamist, diskussiooni viljakust pärssis poliitikute eelnevast ajast sisseharjunud kuvand näha ETVs riigiteleviiooni.

Tol ajal oli „õhus” mitmeid ideid teleringhäälingu ümberkujundamiseks. Otsustavalt mõjutas kogu järgnevat arengut ETVs endas sündinud initsiatiiv **Reklaamiteleviiooni** loomiseks (Mart Siimann, Toomas Lepp, Hagi Šein jt) ning RTV eraldumine ETVst. ETV 10%lise osaluse loodavas aktsiaseltsis Reklaamiteleviioon kiitis telenõukogu heaks 7. veebr 1992. ETV ja RTV vahelise põhilepingu järgi (jõustus 1. juunil 1992) sai RTV ETV reklaamiaja müügi monopolse õiguse ning kohustuse toota ja hankida ETV saateid 6 tundi nädalas. RTV asutajate esialgne visioon oli **kahe kanaliga rahvusteleviiooni loomine**. RTV pidi kujunema ETV teiseks, kommertslikuma iseloomuga kanaliks, mille tegevustulu oleks võimaldanud toetada esimese, reklaamivaba ajakirjandusliku ja kultuurikanali kvaliteetprogrammi tootmist. Mudel oli inspireeritud Soome eeskujust. Paraku jäi see Eesti uue ringhäälinguehituse alternatiiv mitmetel põhjustel teostumata.

Oktoobris 1992, kui tuli kokku Riigikogu, astus ETV peadirektor Mart Siimann ETV põhimäärusest tulenevatel asjaoludel ametist tagasi, sest ta oli nimetatud ametisse Ülemnõukogu Presiidiumi poolt Ülemnõukogu volituste ajaks (Siimann sai edaspidi RTV juhiks). Riigi-

kogu valis 12. dets 1992 ETV peadirektoriks Hagi Šeini (kandideerisid veel Märt Müür ja Riho Rõõmus, hääletuse eelõhtul võttis oma kandidatuuri tagasi Kalle Muuli).

Reklaamiteleviseiooni juhtkond revideeris mõne aja möödudes arengukontseptsiooni ning otsustas muuta RTV iseseisvaks telejaamaks. Kui RTV sai tegevuslitsentsi, katkestas ETV lepingu RTVga. RTV kaotas monopoolse õiguse ETV eetria ja kommerts müügiks ning jätkas tegevust iseseisva telekanalina. ETV moodustas reklaamitalituse ETV Reklaam (20. juulil 1993).

ETVd arendati edasi veebruaris 1993 vastu võetud **ETV uuenduskava alusel**³² (Šein 1997:81). Organisatsiooni reformimisel püüti rakendada mitmeid uusi põhimõtteid, võttes selleks eeskuju nii BBC kui Soome Yleisradio korraldusest. Ideed ulatusid loojakeskse organisatsiooni kujundamisest **produtsentide süsteemi** ning **sisemise isemajandamise mudelil** töötavate tootmis- ja programmiüksuste loomiseni (nende ideede realiseerimiseni jõuti siiski alles kümme aastat hiljem).

Oli enesesse vaatamise, uue olukorra teadvustamise ja sellega kohanemise periood, programmi arengu mõttes aga ülemineku, uute võimaluste katsetamise ja proovimise periood. Ühiskondliku olukorra muutumine ja KTV saadete kaotamine programmist tingisid esialgu ETV programmi üldmahu ja ka omatoodangu mahu languse, samuti vajaduse asendada senine nõukogude filmi- ja dokumentaaltoodang lääne hankeprogrammiga. Tuli mõista ja mõtestada televiseiooni uut rolli, õppida töötama demokraatlikus riigis, mitmeparteisüsteemis, õppida sõltumatust ja tasakaalustatud käsitlust, poliitilist ajakirjandust, omandada avaliku teenuse osutamise põhimõtteid, **asendada riigiteleviseioon avalik-õigusliku teleorganisatsiooniga** ja tasakaalus programmiga.

Uus arengufaas tõi esile nii ETV tugevad küljed kui ka nõrkused. Reformi taustapinge oli suur, muutused ei kulgenud kergelt ja vastuoludeta. Suures organisatsioonis tuli ette tagasilööke, nii vaimsete kui materiaalsete ressursside ebapiisavust, konservatismi ja kohanemisraskusi. Ka välised tegurid, nii sündiv konkurents ja kohati äärmuslike liberaalsete vaadete ülemäärane surve ETV-le ei soosinud soodsa fooni tekkimist teleringhäälingu tasakaalustatud arenguks. Avaliku ringhäälingu ideestiku omandamine ja organisatsiooni reformimine kestis nii sisemiste kui väliste asjaolude tõttu kavatsetust palju kauem, sisuliselt kogu järgneva kümnendi.

Erateleviseiooni teke ja „telesõjad“

Eraõiguslikud telefirmad tekkisid kiiresti ja spontaanselt, tuginedes üritajate ettevõtlikkusele, uue tegevuskeskonna optimistlikule visioonile, „puhtalt lehelt“ alustamise võlule ja majandusliku edu lootusele kiiresti kasvaval reklaamiturul. Innustas ka kirjutava ajakirjanduse edukas privatiseerimine, samuti kolme saatjatevõrgu (Ostankino, Venemaa ja Peterburi teleprogramme edastavate võrkude) olemasolu ning Ringhäälingu Saatekeskuse majanduslik huvi neid kasutada.

Esimesena alustas välisinvestorite toel 1991. a **Eesti Kristlik Televiseioon** (esimene saade Peterburi kanalil 16. veebr 1992). Järgmisena asutasid 14 Eesti aktsionäri (Kultuurifond, Rahvusraamatukogu, Eesti Moedisain, Estimpeks, Estkompexim, Hansa Kindlustus, Inreko, OÜ M.A.T.I., Tallinna Mööblimaja, Tarmeko, Tartu Kaubamaja, Tartu Kommertspank, Eesti Telekom ja ETV) ning Soome MTV märtsis 1992 **Eesti Reklaamiteleviseiooni**, mis alustas oma saadete näitamist ETV programmis 21. sept 1992. **BFD Reklaamiklubi**, iseseisev teletootja juba nõukogude ajal (ERF), jätkas oma saadete tegemist ETV kanalil (saated algasid 1. okt 1992). Samal ajal hakkas Tartus tegutsema Alo TV, esimene kohalik telejaam (7. dets 1992).

Sügiseks 1992 oli kultuuriministeeriumist **tegevuslitsentsi saanud üheksa telefirmat**: Eesti Kristlik Televiseioon, Alo TV, Reklaamiteleviseioon (RTV), AS Eesti Video (hilisem ETV, Viktor Siilats), AS Taska (Kanal 2, Ilmar Taska), AS BFD Reklaamiklubi (Peedu Ojamaa), AS Orsent, See TV (Makarov Music Management), Peeter Eelsaare ja pojad. Enamiku neist asutasid eestlastest omanikud Eesti kapitaliga. Tööjõud tuli peamiselt ETVst, kus 1990. aastate alguses oli üle tuhande töötaja.

Pärast Venemaa Televiseiooni ülekandmise lõpetamist anti **ajutine tegevuslitsents** programmide edastamiseks vabaks jäänud kanalitel kuuele firmale: AS Eesti Video, AS Taska (Kanal 2), AS Orsent, AS Reklaamiteleviseioon (RTV), AS BFD Reklaamiklubi ja See TV (Makarov Music Management). Saadete edastamine pidi algama 1. augustil 1993.

Erakanalite asutamisele järgnes **turuhõivamise esimene laine**. Kallis teletootmine ja kõrged programmi edastamise kulud tingisid konkurentsi parima turupositsiooni pärast. Kulud mõni aasta, kuni sai selgeks, et mitte

kõigi alustajate äriplaanid ei teostu. Positsioonivõitlust kolme tugevama tegija — RTV, Eesti Video ja AS Taska — vahel hakkas ajakirjandus nimetama „telesõjaks”.

„Telesõdade” sisuks oli saatjate võrgu jagamine erakanalite vahel, sest sellest sõltus hõlmatava auditooriumi suurus ning võimalikud reklaamitulud. **Esimene „telesõda”** puhkes kevadel 1993. Läbirääkimised Reklaamitelevisiooni, Eesti Video ja Rootsi Kinnevik AD tütarfirma Television International vahel ühise tugeva kommertskanali loomiseks ebaõnnestusid. Kinnevik ja Eesti Video asutasid **EVTV**, konkurentsivõitlus EVTV ja RTV vahel kvaliteetsemate saatjate ja suurema leviala pärast muutus poliitiliseks ja dramaatiliseks. Lõpuks andis kultuuri- ja haridusministeerium EVTV-le õiguse kasutada endist Venemaa Televisiooni saatjate võrku argipäevadel ja RTV-le puhkepäevade hommikutel. AS Taska Kanal 2 alustas tegevust Peterburi kanali saatjatel, mille tehniline seisund oli kehv. RTV saated algasid 31. juulil 1993, EVTV — 1. aug 1993 ja Kanal 2 — 2. okt 1993.

Teine „telesõda” algas aasta pärast, kevadel 1994, kui lõpetati Ostankino TV saadete edastamine Eestis. See oli tehniliselt kõige paremas seisundis ja kõige suurema levialaga saatjatevõrk. Ministeerium otsustas anda see eelneva konkursita Kanal 2-le. EVTV ja RTV protestisid. Konflikt muutus eriti teravaks seetõttu, et tülisel sekkusid ka televaatajad — Valgjärve masti saatjate „ümbermängimise” tõttu ei saanud Lõuna-Eestis enam vaadata EVTV kanali harjumuspäraseid lemmiksaateid (Ladina-Ameerika seebiooperit „Tahmanägu”). Olukord lahendati sellega, et Ostankino kanal anti siiski EVTV ja RTV ühiskasutusse, kes hakkasid seal oma saateid edastama ülepäeviti. AS Taska sai endise Venemaa kanali saatjatevõrgu.

Erakanalite programmilevi tingimused paranesid telesõjas oluliselt, sest levialade võrdsustamiseks ja Kanal 2 leviala laiendamiseks otsustas valitsus kompromisslahendusena finantseerida lisasaatja paigaldamist Valgjärve telemasti (maksumus 4 milj krooni, anti käiku jaanuaris 1995). Teises telesõjas sai tugevasti kannatada Isamaaliidu valitsuse poliitiline prestiiž. „Telesõdade” sisuline põhjus — vastuolu väikeriigi teleturu majandusliku potentsiaali ja kanalite arvu vahel — jäi siiski püsima, 1999. a põhjustas see ka **kolmanda „telesõja”** ja TV1 hilisema väljalangemise konkurentsist. „Telesõjad” kiirendasid püsivama struktuuri tekkimist Eesti telemaastikul.

Ringhäälingupoliitika teke ja ringhäälinguseadus

Praktiline ringhäälingupoliitika algas Eestis eratelejaamadele ajutiste tegevuslitsentside väljaandmisega. Sisulise ringhäälingupoliitika alguseks võiks lugeda 5. nov 1992, kui Riigikogu Isamaa fraktsioon esitas arutamiseks eelnõu raadio ja televisiooni kohta ja sellele lisatud raadio ja televisiooni **haldusnõukogu** eelnõu (VII Riigikogu stenogrammid). Ettepanekud vallandasid äärmiselt elava diskussiooni ja töid esile suured erinevused erakondade suhtumises ringhäälingukorraldusse. Haldusnõukogu loomine ebaõnnestus. Riigikogu valis ETV-le ja ERile kuni ringhäälinguseaduse vastuvõtmiseni **ajutised peadirektorid** 19. dets 1992 (vastavalt Hagi Šein ja Herkki Haldre).

Ringhäälinguseadus võeti Riigikogus vastu 19. mail 1994 (ilmus *Riigi Teatajas* nr. 42, 14. juunil 1994). Pool aastat enne seda sai ETV Euroopa Ringhäälingute Liidu (EBU) täisliikmeks ning EBU eksperdid osalesid nõustajatena pingelistes läbirääkimistes seaduseelnõu üle. Seaduse lõppvariant vastas üldjoontes Euroopa ringhäälingupoliitika põhimõtetele ja tingimustele.

Seadus kehtestas ETV ja ER kui **avalik-õiguslikud juriidilised isikud**. Nende kõrgemaks organiks sai Riigikogu poolt nimetatud **ringhäälingunõukogu** (9 liiget: kolm erakondade esindajat, kultuurivaldkondade, ülikoolide ja omavalitsuste esindajad). ETV juhtimiseks nimetas nõukogu **ETV peadirektori** ja kinnitas peadirektori ettepanekul **ETV juhatus**.

Seadus kehtestas ka peamised **nõuded ETV programmile**: vähemalt 51% omatoodangut; mitmekesise ja tasakaalustatud programmi (peamiselt info-, kultuurhariduslike, koolitus- ja meelelahutussaadete) loomine ja edastamine kõrgel ajakirjanduslikul, kunstilisel ja tehnilisel tasemel; kõigi rahvastikurühmade (sh vähemuste) infovajaduste rahuldamine; eesti rahvuskultuuri edendamine, propageerimine ning selle parimate saavutuste salvestamine, säilitamine ja tutvustamine; maailmakultuuri parimate saavutuste vahendamine; eesti rahvuse, keele ja kultuuri säilitamisele ning arendamisele kaasa aitamine, Eesti riikluse tugevdamisele ja Eesti rahvusvahelise maine tõstmisele.

Seadus kehtestas ETV **peamisteks finantseerimiskatteks** riigieelarvest eraldatava iga-aastase toetuse ja reklaamiaja müügist saadava tulu. ETV võis müüa

reklaamijatele kuni 5% päevasest eetriaajast ning reklaami maht ei tohtinud ületada 12 minutit tunnis.

Seadus kehtestas ka eraringhäälinguorganisatsioonidele **ringhäälinguloa** taotlemise ja andmise tingimused. Erakanalite programmile kehtestati mõned nõuded ja piirangud: 5% päevasest saateajast pidid moodustama uudistesaadet, reklaami ja otsepakkumise päevamaht ei tohtinud ületada 20% saateajast ja 12 minutit tunnis, reklaami maht 15% päevasest saateajast. (Mõned aastad hiljem kehtestati otsepakkumise bloki miinimumkestuseks 15 minutit, otsepakkumise lõike tohtis olla maksimaalselt 8 ja nende kogukestus maksimaalselt 3 tundi päevas)⁵⁴.

1994. aasta ringhäälinguseadus oli arvestatav samm euroopaliku, avalikust ja eratelevisioonist koosneva ringhäälingusüsteemi loomiseks Eestis. Samas oli seadus vaid **hetkeline kompromisslahendus** erinevate huvigruppide vahel. Kindlasti ei saa kõnelda süsteemse, töökindla ja üldisemalt aktsepteeritud ringhäälingukontseptsiooni olemasolust Eestis sel perioodil. Seaduse lahendused peegeldasid vastandlikke ja veel väljakujunemata arusaamu avaliku ringhäälingu rollist, juhtimisest, organisatsioonilisest korraldusest ja finantseerimisküsimustest (seatud eesmärkide täitmiseks piisav rahastamine, sõltumatus, stabiilsus). Kuigi seadus kehtestas väga erinevad nõuded avaliku ringhäälingu ja erakanalite programmile ning lubatud reklaamimahule, ei lahendanud seadus finantspingeid ega loonud eeldusi valdkonna tasakaalustatud arenguks. Püüded **seadust muuta** algasid pea kohe pärast selle vastuvõtmist, põhiküsimusteks finantseerimine, reklaam avalikus ringhäälingus, **Ringhäälingu Saatekeskuse** omandiküsimus. 1994. a seadusega anti saatekeskus ETV ja ER omandisse. Valitsus pidi sätte elluviimiseks astuma vajalikud korralduslikud sammud. Lahendus kopeeris Soome Yleisradio mudelit, kus avaliku ringhäälingu valduses olevate saatjate eksploatatsioonist saadud tuludest (sh erakanalite programmi edastamisest) finantseeriti avalikku ringhäälingut. Praktikas ei teostunud ka see **Eesti teleringhäälingu ülesehitamise alternatiiv** (vastav seadusesäte §21 lõige (1) muudeti 1995. a lõpus, saatekeskus jäi riigi omandisse kohustusega edastada avaliku ringhäälingu programme).

Kiil 14. ETV pikaajalised saatesarjad

Sulgudes saatesarja algusaasta

Üle 25 aasta

Teatriõhtu (1955), Teleteater (1956), Aktuaalne kaamera (1956), Aktuaalne kaamera vene keeles (1958), Keeltekool (1960), Lasteekraan (1962), Laste lauluvõistlus (1968), 10 olümpiastarti (1971), Kaks takti ette (1972)

Üle 20 aasta

Buratino (1955), Telekool (1960), Kuhu minna õppima (1963), Noortestuudio (1963), Lugesed looduse raamatut (1965), Tipp ja Täpp (1965), Kontserdistuudio (1966), Muusikaelu (1968), Rahvusvaheline panoraam (1968), Viitevisioon (1969), Jupiter (1970), Teadus ja tervis (1970), Reklaamiklubi (ERF, 1971), Vaata kööki (ERF, 1971), Spordiprisma (1972), Ringliiklus (1973), Prillitoos (1983)

Üle 15 aasta

Töötajate tervise kaitsel (1957), Telepoiss (1962), Kevade vastuvõtt (1963), Kirjanduslikud kolmapäevad (1963), Vaat mis juhtus hundiga ja Hunt Kriiimsilm (1970), Foorum (1972), Kuu parim sportlane (1972), Malekool (1974), Poolt ja vastu (1974), Monitor (1975)

Üle 10 aasta

Heliloojate Majas (1965), Täheke (1966), Tädi Ruthi jutt (1967), Ars longa (1968), Stoppkaader (1974), Kodulinn (1975), Estraaditähestik (1976), Akadeemikud (1978), Argiasjust pühapäeval (1978), Rahvakunstnikud (1978), Tallinna muusikapidid (1978), Turniir (1978), Kodukandilood (1981), Viljaveski (1982)

Allikas: ETV 40

Programm

Eesti telekanalite viimase aastakümne žanrilist arengut põhjalikumalt uurinud Aune Undi tähelepanekute kohaselt (2003) on programmi areng kulgenud lainetena ja kogu perioodi võib laias laastus jagada kaheks: otsingute ja segaduste periood 1993–2000 ja 2000. a alanud stabiliseerumisperiood. Viimast perioodi iseloomustab erakanalite selgem eristumine ja ETV eneseleidmine avalik-õigusliku telekanalina. Aune Undi detailsem perioodiseering on esitatud kiilus 15. Siirdeperioodi programmiarengu käsitluses toetume alljärgnevas peamiselt Aune Undi poolt 2003. a esitatud telekanalite omatoodangu žanrimääratlustele (vt kiil 16). Programmide struktuuri analüüsimisel on kasutatud ka CIUE ja IUCA meediateaduskonna üliõpilaste Hanna Šeini (2002), Tarmo Rajaleidi (2003), Liis Tippeli (2004) ja Maia Sule (2005) uurimusi ning TÜ üliõpilase Külli Suurevälja tööd (2004).

Telekanalite žanrilise arengu ning siirdeperioodi oma- ja hankeprogrammi struktuuri analüüs kinnitab, et programmi sisulise ja vormilise arengu faktorid toimivad võrdlemisi iseseisvalt, ometi peegeldas programmi areng selgelt muutusi ühiskonnas ja meediakasutuses. Samas hakkasid majanduslikud tegurid üha enam mõjutama kanalite tegevust ning programmi ja saatekava koostamise põhimõtteid. Mitmesuguste arenguskeemide ja prioriteetide katsetamise olukorras muutus üha olulisemaks kanalite omanike finantsiline „tugevusvaru” ning turu- ja konkurentsistrateegia.

Siirdeperioodi kahe esimese hooaja jooksul oli ETV veel monopoolses seisundis. 1993–1995 tekkisid uued mõisted ja märksõnad: **avalik-õiguslikud** programminõuded, **kommertsprogramm**, teleturg, **eetria ja müük reklaamiks**, sponsorlus, **programmi ostmine** rahvusvahelistelt teleturgudelt, telekanalite **osakaal**, **vaadatavus**, saadete **reitingud**. Tähelepanu hakati pöörata sellistele mõistetele nagu käsitluse erapooletus, tasakaalustatus, objektiivsus, mitmekesisus, programmide erisus, sihtrühmad jms. Professionaalses mõttes esitas demokraatliku ühiskonna põhimõtete rakendamine ning sellest tulenenud **teleajakirjanduse positsiooni ja rolli muutus**, samuti valdkonnas alanud eratelevõtlus tegijatele uusi väljakutseid, luues ka uut laadi professionaalsust. Suuri korrektiive tuli teha dokumentaalsetes käsitlustes. Sarisaateid hakati asendama tsükliitega, projektidega ja edaspidi (saate)formaaside ehk kindlate raamstruktuuridega, mis muutis programmi koostamise paindlikumaks, paremini kohaldatavaks auditooriumi vajadustega ja tugevneva eetrikonkurentsi. Eestisse oli tekkimas uus telemudel, mis põhines kohaliku traditsiooni ning USA ja Euroopa praktika integreerimises.

Programmi arengut nii ETVs kui kõigis tekkivates kanalites mõjutas tugevasti kirjutav ajakirjandus, kus kiiresti omaksvõetud liberaalse anglosaksi ajakirjanduse põhimõtete kohaselt hakati peamiselt orienteeruma ainekule, mis võis kõita suurt auditooriumi. Üldine tendentsimuutus, aga ka ressursinõudlikumaks tootmiseks vajalike vahendite piiratus tõi kaasa teletootmise üha valdavama keskendumise ühekordsele tarbimisväärtusele, mis muutis pakkumise utilitaarsemaks ja kommertslikumaks. Need majanduslikud protsessid ning **Eestile sobiva ja võimaliku telekorralduse otsingud** kulgesid läbi kogu siirdeperioodi kõikides telekanalites

Kiil 15. Televisiooni arenguperioodid siirdeaja Eestis Aune Undi käsitluses

1990–1993	ETV monopoolse seisundi periood, tsensuurist vaba ajaloo- ja kultuurikäsitlus, esimesed muutused hankeprogrammis.
1993–1996	Erakanalite algusega kaasnenud žanriline areng ja hankeprogrammi esimene laine.
1996–1998	Uuendused ETV publitsistikas, nihe kultuurikäsitluses ja erakanalite orienteerumine 1990. aastate hanketoodangule.
1998–2000	Tunnuslike omasaadete esilekerkimine erakanalites, auditooriumi killustumine, vestlussaadete buum.
2000–2003	Selgem žanriline eristumine saatekavades, omatoodangu vähenemine erakanalites, dokumentalistika esiletõus, ETV selgelt teadvustatud areng avalik-õigusliku televisioonina.

Allikas: Unt 2003

Kiil 16. Telekanalite omaprogrammi žanriline struktuur Aune Undi järgi

Uudised

Dokumentalistika

- Dokumentaalfilm
- Publitsistika
- Krimi- ja kohtukroonika
- Dokumentaalseep

Teleajakirjad ja elustiilisaated

- Valdkonnaajakirjad
- Üldhuviajakirjad
- Elustiilisaated

Stuudioasaated

- Vestlused
  - Studiodebatid
  - Vestlussaated
  - *Talk-show*'d
- Telemängud
  - Teadmismängud
  - Kohtumismängud
  - Seiklusemängud

Telefiktsioon

- Telefim
- Teleteater
- Populaarne draama ehk seep
- Komöödia

Allikas: Unt 2003

ning jõudsid teatud stabiilsema vormini alles siirdeperioodi lõppfaasis kümme aastat hiljem (2002–2005), mil avaliku ja kommertstelevisiooni eristus sai lõpuks selgema lahenduse. Arengu algstaadiumis muutus kõige kiiremini hankeprogramm, mis tuli kohe pöörata „idast läände”. Tõsi, nõukogude tele- ja filmitoodangu asendamise esimeses laines läänemaailma parimad tooted Eestisse veel ei jõudnud. Struktuursed ja žanrilised muutused programmi koostamisel, samuti muutunud planeerimisvõttestiku hakkasid kujundama kanalite uut suhet auditooriumiga.

Eesti Televisiooni programm

Perioodi kahe esimese hooaja jooksul (1991/1992 ja 1992/1993) teisenesisid või lõppesid paljud ETV traditsioonilised sarjad. Muutus saatekava, programmi arengus oli tunda heitlikkust, mis peegeldas ülemineku perioodile iseloomulike otsinguid, uue olukorra mõtestamise ja selles tegutsemise vastuolusid.

ETV programmi mahus toimus 1991/1992 aasta hooajast alates **tagasimine**k. KTV programmi transleerimise lõpetamise järel ei jätkunud ei ressursse ega sobivat hankeprogrammi 12,5 tunnise saatapäevaga jätkamiseks. Alates 1. juunist 1992 jäeti ära ETV hommikupoolsed saated, ETV programmi kogumahtu vähendati 20%, millega kaasnes ka omasaadete mahu vähenemine 1991. aastaga võrreldes 15%. Suvel 1992 algasid ETVs koondamised. Programmi põhimõtete muutmise ja hankestruktuuri ümberkorraldamise järel maht edaspidi siiski aasta-aastalt suurenes.

1993–1995 vastas ETV programmi ülesehitus üldjoontes avaliku ringhäälingu struktuurinõuetele, info-, haridus-, meelelahutus- ja kultuurisaadete mahuproportsioon oli kooskõlas avalik-õigusliku teenuse mudeliga (vt lisatabel 4). Uute programmiaktsentide leidmiseks katsetati paljusid asju, oli ka ebaõnnestumisi. Ka mitme partei süsteemis töötamiseks vajaliku poliitilise ajakirjanduse kogemuse omandamine ei läinud vastuoludeta.

Uue ajastu algus tingis ETV loomekoosseisu muutumise. Algas töötajate arvu sihikindel vähenemine. Taasiseseisvumise esimestel aastatel (ja ka hiljem) said mitmetest senistest ETV programmi põhitegijatest poliitikud⁶⁴, telekanalite juhid, erakanalite loominguksid ja tehnilised töötajad.

ETV 1990. aastate alguse programmis olid olulisel kohal varasemad tabuteemad: vabadusvõitluse ja represseioonide lahtirääkimine, rahvusteadvuse ja eestluse probleemid, aga samuti muutuv elu, uus poliitiline ja majanduslik keskkond.

Kiirete ühiskondlike muutuste ajal tõusid programmi keskmesse uudised, poliitika- ja publitsistikasaated. „Aktuaalse kaamera” vaadatavus oli kõrge (alates 27. jaan 1992 läks AK eetrisse kell 21.00). Lisandusid välisriikidest tasuta transleerimiseks antud uudisteprogrammid: Deutsche Welle „Pöörlev Euroopa” (1991) ja CNNi tunnine uudisteblokk argipäeviti (alates 25. nov 1991).

Publitsistikas käsitleti uut ühiskondlikku situatsiooni, teisenevat poliitilist, majanduslikku ja kultuurilist keskkonda, inimesi püüti uues olukorras õpetada ja juhendada. Argiasjad, reformid, tekkiv ärimaailm, uued persoonid leidsid kajastuse tolle aja publitsistikasaadetes: „Tere õhtust, Eestimaa!” (1991–92), „Võimukoridorides”, „Ärimehed”, „Börs”, „Juured”, „Päeva-teema”, „Majandusstuudio” (F. Undusk, V. Toomet), „P nagu poliitika” (M. Aunaste), „Tartu tund”, diskussioonisaade „Nõukoda”. Tähelepanuväärse publitsistliku saatena sündis sari „**Teateid tegelikkusest**” (1991–99; K. Saks, M. Leikop, T. Rebane, U. Pihel, M. Taevere, A. Sverdlik, M. Lauri, S. Talberg, M. Kark jt) – dokumentaalsed käsitlused Eesti elust ja inimestest keerukal üleminekuperioodil. Oluline oli ka majandussari „**Aeg ette võtta**” (algas 1993; E. Läck, K. Randrüüt). Tekkisid uued stuudiopõhised publitsistikasarjad „Pikapävarühm” (1993–94), „Suur vahetund” (1994–95; M. Talvik, K. Saks), ajaloosari „Kahe vastase vahel” (1994; J. Estam). Käsitleti puuetega inimeste elu: „Kaitsmata elu”, „Meie ja nemad”, Tartu toimetuses jätkus „Silmside” (1993–94), „Võin ja suudan” (1995–96; T. Rebane, M. Kark).

Reeglina pikaajalisi sarju enam palju ei lisandunud, tehti tsükleid, sest aeg nõudis programmi kiiret ja paindlikku ümberkorraldamist võimaldavaid struktuure.

Jätkus „**Hommiku-TV**” nädalavahetustel (1991–03 R. Oja, lisaks eelmises perioodis mainitutele veel H. Kingo, J. Aarma, P. Tanilov, R. Alaküla, K. Viirpalu, M. Kärmas, M. Reikop, A. Välba, K. Pihelo, M. Keiman, T. Köster, M. Inno, K. Lepik, M. Jõemägi, M. Veskus, R. Murusalu, R.-R. Veskema, M. Radsin, P. Hummel, R. Vilbre, U. Pihel, M. Viilup jt). ETV ekraanil olid

Kiil 17. ETV juhid, peatoimetajad, programmijuhid, produtsendid, programmitellijad ja peaspetsialistid 1991–2005

Andres Arro, Enn Eesmaa, Rao Heidmets, Lembit Heinmaa, Jaak Hohensee, Pavel Ivanov, Marje Jurtšenko, Marko Kaljuveer, Tiina Kangro, Rait Killandi, Tiit Kimmel, Enn Kopli, Gerda Kordemets, Priit Kuulberg, Andres Kuusk, Tarmo Krimm, Helga Käärrik, Jaanus Kõusaar, Toomas Lepp, Voldemar Lindström, Veiko Lõhmus, Vello Läänemets, Mart Mae, Heiki Meeri, Mariina Mälk, Jaanus Nõgisto, Reet Oja, Juhan Paadam, Raivo Paiste, Raivo Palmaru, Jüri Pihel, Aimar Prou, Heidi Pruuli, Leiger Põldma, Tarmo Põldma, Ilmar Raag, Aarne Rannamäe, Salme Rannu, Piret Reinson, Raul Rebane, Tiina Rebane, Vello Reili, Ainar Ruussaar, Katrin Saks, Tiiu Saks, Ainar Sepp, Maret Sepp, Arvo Sildnik, Annaliisa Sisask, Reet Sokmann, Eero Spruit, Piret Suurväli, Madis Suutre, Hagi Šein, Aare Tilk, Renita Timak, Ela Tomson, Peeter Tooma, Vallo Toomet, Toomas Uba, Priit Uusna, Aare Urm, Eda Veski, Anneli Viita (Turkin), Rene Vilbre, Risto Vuorinen, Tõnis Värnik, Sander Üksküla jt

pikka aega RTV „**Äriuudised**” (1992–94, V. Toomet, M. Lillemets). Algas looduse- ja keskkonnasari „**Osoon**” (1993–...; alustasid T. Kangro, Ü. Puusep, Ö. Arusoo, R. Maran, P. Tooming, P. Puks, R. Rand jt).

Sportitoimetuse otseülekaned 1991. a kergejõustiku MMilt Tokiost sattusid murrangulistele augustipäevadele, need olid taasisesivunud Eesti esimesed rahvusvahelised spordiülekaned. Kui 1992. a Albertville'i talimänge tehti veel peamiselt monitorreportaažidena, siis sama aasta suvemängude kajastamine Barcelonas oli ETV sporditoimetuse eriti ambitsioonikas ettevõtmine. Vaid nelja reporteriga (T. Uba, R. Rebane, A. Eller, T. Villomann) tehti 172 tundi otseülekanedeid. 1994. a Lillehammeri taliolümpiamängude kajastamine oli ETV üks suuremaid projekte (Talve-TV, 138 tundi, projektijuht R. Rebane). Osales suur osa ETV kollektiivist, lisaks sporditoimetusele päevajuhtidena ka ETV tippsaatejuhte teistest toimetustest (M. Aunaste, V. Kersna, M. Talvik, U. Ott).

Kultuurisaated avasid jätkuvalt senikäsitlemata valdkondi – kristlikku kultuuriruumi ja religiooni: „Vana testamendi lood” (1991; K. Seppel, G. Kordemets). Paljud sarjad harrastasid lühivorme: juba 1990 alanud „Eesti nüüdiskunst” (1990–93; J. Nõgisto, M. Mälk) ja „Noorte kunstikassett” (1990–93; M. Mälk, P. Brambat), mõneminutine kunstisaade „Üks pilt” (1993–94). Jätkus

„Väike luulesaade”, millele lisandus kirjandussaade „**Idee fixe**” (K. Seppel, I. Kangur). Pikematest käsitlustest oli uudne lavakunstikateedri ajalugu ja eesti näitlejate loometeed uuriv „**Lennud**” (1991; R. Neimar, V. Palm, M. Sepp, A. Tuuling). Eetris oli nii intellektuaalseid arutelusid „**Kahekõned**” (J. Kaplinski, K. Seppel, G. Kordemets) kui seltskondlikke vestlusi: „**Meeste jutud**” ja „**Naiste jutud**” (1991–92; saatejuhid M. Mutt ja M. Berg, E. Kõrgvee, I. Kangur).

Järgnevatel hooaegadel tehti palju lihvitud, ilusa režiilise käsitlusega üksiksaateid kirjandusest ja kirjanikest (K. Seppel, E. Kõrgvee, M. Kasterpalu, I. Kangur, G. Kordemets). Ilmusid kultuurisündmuste kroonikad: „Sisu” (1994–95; K. Eikner), sarjad „Elustiilid” (1993–96; R. Kurvitz, K. Reimann, A. Ellmann), Kirjandussaadete kõige viljakamateks tegijateks kujunesid Katrin Seppel ja Indrek Kangur: sarjad „Muuseumirott” (1994–95; autor ja saatejuht M. Kasterpalu), „**Raamatukoi**” (1994–98; K. Keskküla, P. Künstler), mitmed portreed. Peeter Tooming alustas põhjapanevat sarja fotograafiast (1994–96). Tehti **väärtfilmiohtuid** (Tarkovski, Iosseliani, Kvirikadze, Mihhalkov, Vertov, Eisenstein, Bergman, Zanussi, Kieslowski jt).

Jätkuvalt avastati **Välis-Eestit**: 1991. aasta kevadel eetris olnud sarjale „Eestlased Kanadas” järgnes samalt võttegrupilt „**Ameerika eestlased**” (1992–93; M. Talvik, T. Lepp, R. Tonts), lisaks tehti palju väliseesti kirjanike portreesaateid (H. Tiisväli).

1993. aastast algas faktipõhise ja publitsistika-programmi vähenemine ja lavastusliku ning mängulise programmi kasv. Programmi kaldumine meelelahutuslikkuse poole ja kommertstaotluste ilmumine oli siirdeperioodi algusaastate kitsastes majandusoludes paratamatu. Paljude saadete tootmine sai võimalikuks ainult sponsorite toel. Firma „Eesti Moedisain” näiteks toetas saatesarja „Mood” (1990–95; M. Veskus, L. Padevest) ja telemängufilmi „Need vanad armastuskirjad” (1992; rež M. Põldre, käsikiri A. Borodjanski, operaator A. Razumov).

Meelelahutuses otsiti uusi võimalusi: „**Vigla sou**” (1990–92; I. Vigla), „**Jah-show**” (1992–93; V. Kersna, T. Kirss), „Vabakava” (1993–94; V. Kersna). Populaarseks sai abielupaaride mäng „**Süda tuksub**” (1992–93; R. Linna). Algas Eesti leviansamblike edetabelisaade „**7 vaprat**” (1993–2003; M. Raud, hiljem K. Timmer jt). Hakati tootma sisseostetud formaatidele põhinevaid

võistlusmänge „**Kapitali show**” (1991; A. Jõesaar). Järgnevatel hooaegadel hakati tegema firmalt All American Freemantle ostetud mänguformaate: ülivaadatavat „**Reisile sinuga**” (1993–99; M. Aunaste, R. Järvi, V. Kersna, läks seejärel Kanal 2 – H. Normann), „**Kuu- lus või kummaline?**” (1995–99; R. Linna). ETV osales esmakordselt **Eurovisiooni lauluvõistluse** otseülekandes 9. mail 1992. Kestis Urmas Oti vestlussari „**Carte blanche**” (1992–98; U. Ott, P. Hummel), Kati Murutar tegi sarja „Lähme külla” (1994–96). *Infotainment*-tüüpi sarjadest oli üks esimesi „**Vabal teemal**” (1994–95; R. Rebane, E. Väinsalu). Noortesaated hakkasid tegijate hulka tooma eelneva eetrikogemuseta hakkajaid tegijaid – „**Vidiots-TV**” (1993, Kojamees, T. Kimmel, M. Jõemägi).

Originaalsesse meelelahutusprogrammi toodeti esimesed suuremad kodumaised populaarsed draama-seriaalid: „**Õnne 13**” (1993–...; A. Reinla, hiljem ka K. Murutar, T. Kallas, T. Kask, A. Prosa, 2004/05 hooaja lõpuks oli toodetud 290 osa) ja „**Salmonid**” (1993–95; V. Kangur, M. Mutt, T. Kirss, E. Tudeberg).

Perioodi lõpul, jaanuarist 1995. a läks eetrisse **tele-teatri** suursündmus – lavastaja Vilja Palmi 12-osaline Jaan Krossi romaani põhjal lavastatud „**Wikmani poisid**” (kunstnik T. Übi, assistent P. Viljamäe, operaatorid A. Kraam ja R. Lillmaa, valgus J. Hindremäe jt). Tähelepanuvääriv saavutus oli Karin Nurme ja Liina Pihlaku „**Härra Lapsti lasteteater**” (1993–96). Edaspidi hakkas peamiselt vahendite nappusel teleteatri roll ETVs taanduma. Ometi oli ja jääb ETV teleteatri panus Eesti kultuuri ülivõimsaks – 40 aasta jooksul 431 lavastust (lintidel säilinud 144), teatrietendusi on arhiivis 312. Teleteatris lavastas 73 režissööri, suur oli ka teatriülekannte tegijate panus (L. Aru, A. Kala, K. Arbet, J. Pihlak, K. Lepik, V. Palm, G. Kordemets, T. Kirss, V. ja H. Reili).

Lastesaadetest jätkusid „**MM Muna**” ja „**MM TV**”, „**Onu Raivo jutupliats**”, „**Mudila**” (1992–94, K. Vare, G. Haljak), juba pikka aega lastele loodusest kõnelnud „**Looduse lood**” (1989–97; R. Proso), selle kõrval „**Kas sina näed, mida mina näen?**” (1994–95; F. Jüssi, K. Lepik, E.-M. Tali).

Paljud sel ajal ETVs alanud uute žanriliste käsitluste otsingutest jätkusid hiljem erakanalite programmides. Oma kujunemise algstaadiumis kasutasid kõik erakanalid paljusid ETV töötajaid, mistõttu loomingulisel järjepidevusel oli programmiarengule suur mõju.

Hanketoodangus toimus oluline muutus – seni peamiselt NSV Liidus toodetud mängu- ja dokumentaalfilmid asendati mõne telehooaja jooksul televisioonile toodetud sarjade ja seriaalidega. Esimene suurem hange oli Taani 32osaline „**Monopol**” (1991–92), sellele järgnes „**Capital City**” (1992–93), RTV hangetena jõudsid ETV ekraanile 1992/1993 telehooajal „**Danger Bay**” (Kanada), „**Naabrid**” (Austraalia), „**E-tänav**”, (Austraalia), „**Kelmid ja pühakud**” (Inglismaa), „**Miami Vice**” (USA). Koos ETVV programmi algusega läksid mitmed sarjad ETV ekraanilt ETVVsse, kuna nende hankijaks oli ETVVsse panustanud Kinnevik. ETV lõi uue hanketoimetuse (Anne Kirsipuu) ja alustas uue hankeprogrammiga. Muuhulgas võeti kavva **Mehhiko seebiseriaal „Metsik roos”** (1993/94), mis osutus ülivaadatavaks, kuid mõjus ETV kuvandile halvasti. Selliseid otsingute ja kogemuste omandamise perioodile omaseid probleeme tuli uue programmi arendusprotsessis üsna sageli esile. ETV hangetest peab märkima läbi kümnendi linastunud seriaali „**Kodus ja võõrsil**” (Austraalia 1994–97, edasi TV1s ja Kanal 2s, kestab praeguseni), „**Beverly Hills 90210**”, „**Spioonid taevast**”, „**Hercule Poirot**” jt. 1994. algas väärtdokfilmide rubriik „**Mark Soosaar soovitab**”.

Tehti **viimased olulisemad tööd Telefilmis**: „**Aken aja liikumisse**” (1991; Viivi Luigest; J. Kaplinski, V. Kepp), „**Mälestus sinistes kildudes**” (1992; Bernhard Kangrost; V. Kepp), „**In Paradisum**” (1993; S. Keedus), „**Antsla Sügis 1993**” (1993; M. Põldre), „**Mina, Lennart Meri**” (1993; A. Sööt), „**Jõulud Leninita**” (1994; A. Sööt), „**Antoša**” (1995; Anton Mutist; J. Sillart) ja „**Griša**” (1996; Grigori Kromanovist; J. Sillart).

Erakanalite programm

Erakanalite programmitegevuse esimene faas näitas kanalite omanike ja juhtide aktiivseid strateegia- ja struktuuriotsinguid. 1990. aastatel seisnes erakanalite arengu iseärasus selles, et paljudes saatemallides matkiti ETVd ning püüti näidata suutlikkust teha ETVga võrdväärselt ajakirjanduslikke saateid ja publitsistikat. Loomulikult avasid erakanalid võimalusi ideedele, mis vastasid paremini kommertsprogrammi iseloomule ja polnud liialt ressursinõudlikud.

Kiil 18. ETV tuntumad režissöörid ja assistendid

Krista Arbet, Leida Aru, Virve Aruoja, Peeter Brambat, Peeter Elsaare, Aile Ellmann, Karin Garder, Jaak Haamer, Ljudmilla Harlamova, Lembit Heinmaa, Ruth Heinmaa, Evald Hermaküla, Valdur Himbek, Dmitri Hljupin, Priit Hummel, Marek Inno, Rita Jago, Juho Jalviste, Olev Jaksi, Norma Jöekalda, Georg Jegorov, Krista Juhvelt, Maarit Kaasik, Kaidor Kahar, Aime Kala, Indrek Kangur, Helle Karis, Mati Kark, Maiga Karlson, Leo Karpin, Tõnis Kask, Ago-Endrik Kerge, Maare Keiman, Gunnar Kilgas, Krista Kilvet, Tiit Kimmel, Virve Kiple-Parsadanova, Ants Kivirähk, Maie Kivita-Maasikas, Toomas Kirss, Elvi Koppel, Virve Koppel, Gerda Kordemets, Tarmo Krimm, Grigori Kromanov, Olav Kruus, Arvo Kruusement, Liina Kullas, Kaido Kuusik, Igor Kurve, Toivo Kõster, Kalle Käesel, Nele Laanejärv, Ruth Laidvee, Toomas Lasmann, Maarika Lauri, Uno Leies, Eno Leies, Astrid Lepa, Kalev Lepik, Inna Lepp, Toomas Lepp, Leida Levald, Elmo Lööve, Ago Lõbu, Jaak Mamers, Kadri Mardna, Leo Martin, Olga Martõnova, Ruti Murusalu, Marek Miil, Silja Milli, Rutt Mitt, Tiina Mägi, Ants Mütserp, Ingo Normet, Karin Nurm, Endel Nõmberg, Vaike Nõmberg, Jaanus Nõgisto, Margit Ossipova, Ia Ostrat, Made Ots, Juhan Paadam, Vilja Palm, Jüri Pihel, Jaan Pihlak, Tiiu Pikkur, Raivo Pikner, Tiina Park, Hillar Peep, Rein Proso, Tiia Prou, Peep Puks, Terje Pöder, Maire Radsin, Riho Raie, Riin Rand, Koit Randus, Krista Rannamäe, Veera Ranne, Evi Rauer, Margus Reemets, Vello Reili, Erich Rein, Artur Rinne, Jaan Rommot, Aarni Romppainen, Heiki Roots, Vello Rummo, Arno Sassian, Rahel Selge, Elo Selirand, Heiki Sepp, Margot Sepp, Sulo Soo, Vello Suuroja, Raivo Suviste, Anne Sverdik, Eva-Katariina Taimre, Sulev Talberg, Jüri Tallinn, Eino Tandre, Sirje Tennosaar, Eva Tihane, Peeter Tooma, Sigrid Toome, Katrin Tõnts, Feliks Urve, Mai Uus, Margarita Ustinova, Tiiu Vahi, Helen Valkna, Erle Veber, Rait-Roland Veskemaa, Merike Veskus, Peep Viljamäe, Mare Viljarand, Tarvo Villomann, Eha Väinsalu, Ülle Õun jt

Sisuliselt arenesid kõik Eesti telekanalid sel perioodil rahalises kitsikuses. Erakanalite tekkimisega ETV kõrvale muutus teletootmise üheks tundlikumaks küsimuseks selgelt tajutava seose puudumine programmi tootmiseks kulutatavate rahaliste ressursside ja saadete kvaliteedi vahel. See loomevaldkonnale iseloomulik vastuolu raskendas teleprobleemide süvitsi mõistmist ka laiemalt ühiskonnas. Tarbimissfääris on reeglilik, et kallim toodang on kvaliteetsem ja pikemaajalise tarbimisväärtusega, sest tootesse on pandud paremad materjalid, parem tehnoloogia ja kvaliteetsem töö. Meediatoodete väärtusel sageli seesugust ilmselget seost kulutatud ressurssidega ei ole. Seetõttu ei tajutud ka 1990. aastate alguses Eestis televaldkonna uut seisundit, organisatsiooni-

list, finantsmajanduslikku või tehnoloogilist piiratud kuigi tõsise hädana. Üleminekuperioodi algus oli keerukas kõigile Eesti elanikele, kõigil oli kohanemiseks ja uute tingimustega harjumiseks vaja aega. Sama võib öelda selle perioodi teleprogrammide kohta. Kuigi kanalid saavutasid talutavaid ja kohati huvitavaid programmilisi tulemusi, sundis raha hankimise ja raha teenimise vajadus sageli maksma lõivu programmivalikule ja kvaliteedile. Sellest protsessist ei jäänud mõjutamata ükski kanal. Kuigi erakanalid said oma „professionaalse põhja” enamasti ETVst, tuli neil aastatel teletöele ka väga palju uusi inimesi, kellel võttis kogemuse omandamine aega.

EVTV alustas intensiivse igapäevase sarja- ja seriaaliprogrammiga: „Päästja koolikell”, „Paradise Beach”, „Häire 911”, „Miami Vice”, „A-rühm”, „Tahmanägu”, „Vaprad ja ilusad” (1994–...; praegu TV3s), erootikasari „Playboy”, animasari „Smurfid”.

EVTV tegi vestlus- ja jutusaateid „Põnevad persoonid”, „Meedia mõtteid” (Ü. Born), „Kalerii” (K. Aarma), elusaateid (M. Riikoja, H. Kaio autorisaated), liiklusaadet „Ristmik” (A. Muuk), politseisaadet „Elust enesest” (R. Kummer), majandussaadet „Ärielu” (D. Narmont), spordisarju „Mootorite maailmas” (A. Eller), „NBA tipp hetked” (H. Tomberg), „Spordikalender” (A. Muuk), muusikasaateid „Enne ja nüüd” (A. Raidmets), „Vidiots Hits” (E. Samuel, Kojamees), meelelahutussaadet „TV Bingo” (A. Järvet, T. Margna, A. Haug), infomeelelahutust „Raidkuju” (A. Raid) ja mängu: „Anekdoodimäng” (E. Kõlu, V. Jahilo), „Pildimäng” (1993–96; T. Margna). Algas filme tutvustav „Cinemaniam” (R. Oks), mis kestab praeguseni.

Reklaamiteleviioon (RTV) alustas pärast ETVga lepingu lõppemist 1993/1994 telehooaega puhkepäevade hommikuti mõne ETVga koostegutsemise perioodil alanud asjaga ning uute vestlussaadete, sarjade ja seriaalidega. Paljusid saateid juhtisid ETVst tuntud tegijad. 1994/1995 hooaja algusest, kui RTV programm laienes, hakati tegema oma uudistesaadet. Olulisemad saated olid „**Äriuudised**” (V. Toomet, M. Lillemets), „Politseinädal” (K. Mihkels, A. Allas), „Ringliiklus”, „Rahailm” (R. Kaarepere), „Täna köögis” (L. Kosenkranius). Feliks Undusk tegi saadet „Pühapäev prominendiga” (1993–94) ja „Teispäeva õhtu proua ja härra prominendiga” (1994–95) ja Mart Siimann vestlussaadet „Õhtu Glorias” (1995–96), Härmo Saarm saadet

„Võimukoridorides” (1995). Saateid tegid ka Erkki Aavik, Kalle Mälberg, Tiina Lokk, Irina Stelmah, Tiina Toomet, Ene Veiksaar, Ulla Länts. RTV suutlikkust näitas uudne lastesari „**Otto-Triin**” (1993–98; V. Looaar, T. Paavo), meelelahutuslikus programmiosas mängud, „Eve Kivi Show”, hangetest „Odessa Maskishow”, klassikaline „Benny Hill Show”, seepidest „Metsik süda”.

Kanal 2 alustas detsembris 1993 põhiliselt hankeprogrammidega, tema käivitusperioodi eripäraks oli **filmikeskus**. Filme näidati venekeelsete subtiitritega, sest telejaam orienteerus ka venekeelsele vaatajale. Filme saatsid sageli sissejuhatavad kommentaarid ja vestlused. Eetrisse jõudis pea kogu „Tallinnfilmi” toodang, näidati Vene, Euroopa ja USA filmiklassikat. Sarjadest valiti USA 1980. aastate meelelahutustööstuse tipp „Santa Barbara”, seebiseriaal „Maria Celeste” jm. Kanali juht Ilmar Taska tegi vestlussaateid „Suvejutud” ja „Sügisejutud” (1995–97).

1994. aasta ringhäälinguseadus kehtestas kõigile kanalitele nõude teha uudiseid vähemalt 5% argipäevade saatemahust, Kanal 2 oli raskusi selle nõude täitmisel. Erakanalite vaadatavus jäi sel perioodil veel ETV-le tublisti alla.

Kiil 19. ETV tuntumad operaatorid

Teleoperaatorid

Heino Aas, Jüri Eelsoo, Felix Grossmann, Argo Heinmaa, Ivar Heinmaa, Tõnu Heinmaa, Toomas Jürgens, Meelis Kadastik, Jüri Kalevi, Priit Kase, Tarmo Korol, Aarne Kraam, Andres Kull, Mihkel Kärner, Peep Laansalu, Rein Lillmaa, Olav Linnas, Heiki Lipping, Raivo Lugima, Margus Malm, Kalle Mihkels, Ivar Murel, Priit Murusalu, Ants Mürsep, Rein Nurk, Riho Prees, Raul Priks, Tatjana Putnik, Arvi Püss, Vello Reili, Tõnu Romet, Leo Ruuven, Vaido Saar, Vaado Sarapuu, Avo Sillasoo, Rein Spulge, Andres Suurevälja, Jüri Suurevälja, Vello Suuroja, Peedo Taimre, Heiki Terras, Peeter Tungal, Juhan Tuvike, Priit Vehm, Ants Uus, Enn Valk, Inno Varandi, Heino Veske, Aarne Veldre, Heino Vilms, Robert Vood, Vilmar Vällik, Tõnis Värnik jt

Filmioperaatorid

Arnold Altmäe, Lembit Blauhut, Gunars Fride, Kalju Johanson, Kaljo Jõekalda, Toivo Kaljurand, Tõnu Kalle, Valdur Kanasaar, Peep Kasesalu, Vallo Kepp, Jüri Kesküla, Ilmar Loomann, Maido Madisson, Rein Maran, Heinrich Mosolainen, Anton Mutt, Sven Paldis, Enn Putnik, Mati-Jüri Põldre, Ülo Raudmägi, Aleksander Razumov, Harri Rehe, Kaljo Reintam, Dorian Supin, Kristjan Svirgsden, Andres Sööt, Tõnu Talpsep, Egon Tamra, Raimi Tonts, Hasso Vahi, Illis-Vahur Vets jt